

DOCTORAATSONDERZOEK - DOCTORATS

KIM CHRISTIAENS

Orchestrating Solidarity. Third World Agency, Transnational Networks, & the Belgian Mobilization for Vietnam & Latin America, 1960s-1980s

KU Leuven, 2013. Promotor : Idesbald Goddeeris.

We zijn allemaal onder de indruk van globalisering, en historici vormen daar geen uitzondering op. Inderdaad, sinds enkele jaren heeft “transnationale geschiedenis” een paradigmatische positie in het historiografische landschap verworven. Steeds meer historici zijn geïnteresseerd in de manier waarop mensen en regio’s over ruimtelijke en mentale grenzen heen met elkaar verbonden waren vóór de periode van onze geglobaliseerde samenlevingen van de 21ste eeuw. Dat globalisering geen nieuw fenomeen is wordt duidelijk wanneer we naar de impact van internationale crisissen en thema’s op de publieke opinie in de naoorlogse periode kijken. Ondanks het beeld van een verdeelde wereld dat vaak met de periode van de Koude Oorlog geassocieerd wordt, ontstonden in de jaren 1960, 1970 en 1980 overal in West-Europa een breed scala aan sociale bewegingen die zich identificeerden met politieke thema’s in verscheidene landen van de “derde wereld” waarmee ze op het eerste gezicht weinig gemeenschappelijk hadden. In de jaren 1960 mobiliseerden bijvoorbeeld tienduizenden Belgen tegen de oorlog in Vietnam in massale demonstraties, net zoals ze in de jaren 1970 op straat kwamen om te protesteren tegen dictaturen in Brazilië en Chili. In de jaren 1980 ontstonden er overal in België lokale comités die sympathiseerden met het sandinistische Nicaragua, politieke en materiële steun trachtten te verwerven voor het door de Verenigde Staten bedreigde

Centraal-Amerikaanse land, en honderden Belgen in brigades naar daar lieten reizen. Dat alles gebeurde in een wereld zonder het internet, *social media*, en de mogelijkheden voor communicatie en reizen waarover we vandaag beschikken.

De centrale vraagstelling van het onderzoek draait rond de vraag waarom precies in die periode een aantal internationale thema’s en politieke bewegingen in de derde wereld een sterke mobilisatie in België, en bij uitbreiding in andere West-Europese landen, veroorzaakten, terwijl zoveel andere internationale thema’s en problemen grotendeels buiten het zicht bleven. Tot nu toe hebben bestaande studies geprobeerd een antwoord op die vraag te formuleren door te kijken naar de inspiratie en idealen van activisten in de “eerste wereld”. De mobilisering voor de derde wereld is vooral heel romantisch uitgewerkt in het publieke geheugen en de geschiedschrijving. Dat duizenden mensen in actie kwamen voor buitenlandse politieke bewegingen en crisissen wordt vooral toegeschreven aan het feit dat die thema’s de politieke en morele agenda’s, verbeelding, en emoties van activisten aanspraken, en dat de derde wereld een “projectiescherm” voor hun eigen idealen en verlangens naar verandering bood. De mate van instrumentaliteit en de strategische waarde van bepaalde onderwerpen voor de eigen agenda van Europese activisten werd dan ook tot nu toe gezien als dé beslissende factor in het ontstaan van solidariteitsbewegingen, samen met de voedingsbodem die de nieuwe sociale bewegingen van “1968” boden. Dit onderzoek toont aan dat die eurocentrische visie op solidariteitsbewegingen echter maar een deel van het verhaal belicht, en dat we het ontstaan van derdewereldbewegingen niet

kunnen begrijpen zonder de actieve rol en impact van politieke bewegingen in de derde wereld mee in rekening te brengen.

De vraag naar de input en mobiliserende rol van politieke bewegingen in de derde wereld in het ontstaan van solidariteitsbewegingen en hun contacten met Europese activisten werd tot nu toe echter grotendeels genegeerd, deels uit reactie tegen een “CIA-interpretatie” die solidariteitsbewegingen als frontorganisaties van “buitenlandse agitatoren” en internationale communistische organisaties beschouwde, deels omdat historici solidariteit vooral als een mentale relatie met de derde wereld hebben geconceptualiseerd. Dat alles heeft tot gevolg gehad dat historici – vaak voormalige activisten – solidariteitsbewegingen met de derde wereld voornamelijk als een endogeen en spontaan fenomeen en als een éénrichtingsverkeer tussen actieve activisten in het noorden en passieve ontvangers van die steun in het zuiden hebben begrepen en voorgesteld. Dit onderzoek heeft die traditionele interpretatie en representatie kunnen bijstellen en aanvullen door aan te knopen bij de recente literatuur over transnationale netwerken en sociale bewegingen en die te combineren met de inzichten van het historisch onderzoek naar politieke actoren in de derde wereld en hun diplomatie tijdens de Koude Oorlog. Die theoretische inzichten werden bevestigd, uitgediept, en verder ontwikkeld aan de hand van een vergelijkende analyse van vier belangrijke sociale bewegingen met een oriëntatie op de derde wereld, namelijk de mobilisatie tegen de oorlog in Vietnam, de protesten tegen de dictaturen in Brazilië en Chili, en de solidariteitsbeweging met het sandinistische Nicaragua, en aan de hand van een intensief onderzoek van voordien

veelal onontsloten of ongebruikte historische bronnen.

Vooreerst toont dit onderzoek aan dat politieke bewegingen in de derde wereld, waaronder ballingen en regeringen, allesbehalve passief bleven. Dat Europese activisten de derde wereld ontdekten was in sterke mate verbonden met een omgekeerde beweging, namelijk de ontdekking van West-Europa door derdewereldactoren, die naar West-Europa kwamen, daar actief op zoek gingen naar steun, en transnationale netwerken creëerden om activisten te mobiliseren en op die manier materiële en politieke steun te verwerven. Op zoek naar steun voor hun zaak trachtten politieke bewegingen – met wisselend succes overigens – de taal van Europese activisten te spreken: Vietnamese diplomaten spraken tijdens publieke demonstraties en in hun tijdschriften gericht naar het Europese publiek over een gemeenschappelijke strijd voor “vrede”, en maakten vergelijkingen tussen het Amerikaanse optreden in Vietnam en de gruwel van het fascisme in Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog. Braziliaanse en Chileense ballingen deden in de jaren 1970 een beroep op wat ze de universele taal van mensenrechten beschouwden. Wanneer politieke bewegingen in de derde wereld contacten trachtten te leggen met Europese activisten, dan deden ze dat vanuit het geloof in de kracht van solidariteit, de macht van een globale publieke opinie, en de noodzaak van concrete politieke steun en materiële hulp. Solidariteit was niet uitsluitend een kwestie van verontwaardiging of emoties, maar ook van diplomatie en netwerken. Ambassades van Vietnamese en Nicaraguaanse regeringen evenals diplomaten en politici van Chileense en Braziliaanse politieke bewegingen in bal-

lingschap hebben een voornamelijk rol gespeeld die tot op heden genegeerd is geweest in traditionele studies, maar die dit onderzoek heeft geëxpliciteerd en onderlijnd als een sleutelfactor in de ontwikkeling van solidariteitsbewegingen tijdens de Koude Oorlog.

Ten tweede maakt dit onderzoek duidelijk dat de interactie die tussen Europese activisten en politieke actoren in de derde wereld via deze netwerken ontstond belangrijk was, omdat op die manier een uitwisseling ontstond die centraal was in praktijken en ideeën van solidariteit. Politieke bewegingen in de derde wereld voorzagen activisten in Europa van cruciale en richtinggevende informatie en kanalen om solidariteit concreet gestalte te geven, terwijl die solidariteit politieke bewegingen in de derde wereld politieke invloed, contacten, en financiële en andere hulp kon geven. Solidariteit was dus een tweerichtingsverkeer van vraag en aanbod dat gestalte kreeg via transnationale contacten en netwerken. De relaties tussen politieke bewegingen in de derde wereld en een relatief beperkte groep van sleutelactivisten helpen ons ook de interne dynamiek en organisatorische configuratie van de mobilisering in België te begrijpen: daar waar traditionele studies vooral focussen op studenten, jongeren en radicale politieke groeperingen, toont dit onderzoek aan dat de mobilisatie in belangrijke mate gedragen werd door personen en organisaties die in de jaren 1960 en later allesbehalve "nieuw" en "jong" waren, zoals universiteitsprofessoren, vakbonden en politici van traditionele partijen. Ook de evolutie van activisme en de verschillen tussen de verscheidene solidariteitsbewegingen werden deels bepaald door de input van derdewereldactoren.

Medische hulpcampagnes voor Vietnam kwamen er op vraag van het Noord-Vietnamese ministerie van volksgezondheid en leidden tot het ontstaan van specifieke hulpcomités, terwijl Nicaragua zich in de jaren 1980 vooral focuste op grootschalige projecten bij geprofessionaliseerde NGO's voor ontwikkelingssamenwerking. In de jaren 1970 voorzagen Chileense ballingen Belgische activisten van de poëzie van Pablo Neruda, empanadas, en films over de situatie in hun thuisland, net zoals Nicaraguaanse diplomaten solidariteitsbrigades en culturele tournees van muziekgroepen organiseerden om het bredere publiek aan te spreken en te betrekken in hun *public diplomacy*.

Ten derde heeft dit onderzoek geadstrueerd dat transnationale contacten en samenwerking tussen activisten van verscheidene Europese landen niet zomaar een spontaan gegeven waren, maar gefaciliteerd en gestimuleerd werden door actoren uit de derde wereld die een internationale coördinatie (wat we in de termen van Jean-Paul Sartre "orchestratie" noemen) voorstonden om een "globale" beweging te creëren. De europeanisering en globalisering van solidariteitsbewegingen was dus sterk afhankelijk van strategische organisatie door derdewereldactoren, die West-Europa als een sleutelregio tijdens de Koude Oorlog beschouwden en activisten stimuleerden om in gezamenlijke transnationale campagnes samen te werken. Met die conclusies werpt dit onderzoek een nieuw licht op de oorsprong van de derdewereldbeweging en NGO's voor ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten, de geschiedenis van de Koude Oorlog en 1968-bewegingen in België, en de relaties tussen noord en zuid in een wereld die meer geglobaliseerd was dan men op het

eerste gezicht zou denken. Die globalisering ontstond niet alleen in de geesten van West-Europese activisten, maar werd ook gedreven door derdewereldactoren die grensoverschrijvende netwerken creëerden en een “globale publieke opinie” trachtten vorm te geven.

